

فلسفه، هندسه و معماری

www.ketab.ir

تألیف

دکتر حسن بلخاری قهپی

استاد دانشگاه تهران

شماره مسلسل ۱۱۰۱۹

شماره انتشار ۳۷۸۶

انتشارات دانشگاه تهران

سرشناسه	بلخاری قهی، حسن، ۱۳۴۱-
عنوان و نام پدیدآور	فلسفه، هندسه و معماری / تألیف حسن بلخاری قهی.
مشخصات نشر	تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۹۶.
وضعیت ویراست	ویراست ۲.
مشخصات ظاهری	۲۵۶ ص. مصور (بخشی رنگی).
فروست	انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره انتشار ۳۷۸۶.
شابک	978-964-03-7046-9
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا :
یادداشت	کتابنامه.
یادداشت	چاپ چهارم
یادداشت	نمایه
موضوع	معماری و فلسفه
موضوع	هندسه در معماری
موضوع	شهرسازی -- فلسفه
موضوع	معماری اسلامی -- ترکیب، تناسب و غیره
موضوع	معماری اسلامی -- فلسفه
شناسه افزوده	دانشگاه تهران. مؤسسه انتشارات. University of Tehran. Press.
رده‌بندی کنگره	۱۴۰۱ : NA۲۵۰۰/۶۸۸
رده‌بندی دیویی	۷۲۰/۱ :
شماره کتابشناسی ملی	۵۰۱۹۶۰۴ :

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل‌های pdf، لوح فشرده، بازنویسی در ویلاگ‌ها، سایت‌ها، مجله‌ها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می‌شود و تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است.
(این کتاب با کاغذ حمایتی به چاپ رسیده است.)

عنوان: فلسفه، هندسه و معماری
تألیف: دکتر حسن بلخاری قهی
طراح جلد: دکتر مصطفی گودرزی
نوبت چاپ: چهارم
تاریخ انتشار: ۱۴۰۱
شمارگان: ۵۰۰ نسخه
ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

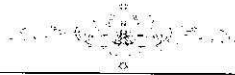
«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مؤلف است»

بها: ۹۰۰,۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرشی مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
پست الکترونیک: press@ut.ac.ir - تارنما: <http://press.ut.ac.ir>
پخش و فروش: تلفکس ۸۳۳۸۷۱۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست

ج	مقدمه
۱	فصل اول - فلسفه، هندسه و اسطوره
۳	فلسفه و هندسه
۲۱	هندسه و اسطوره
۲۷	اساطیر هنر و معماری در هند و یونان
۳۷	هندسه و آیین
۵۱	هندسه از منظر کیهان‌شناسی
۶۵	افلاطون، هندسه و معماری
۸۳	فلسفه اسلامی و هندسه
۹۷	فصل دوم - هندسه، حکمت و معماری
۹۹	معماری مقدس؛ تجسم اصل تناظر میان عالم و آدم
۱۱۱	تمثیل ظهور حق در مظاهر عددی و هندسی به روایت سید چیدر الهی و تأثیر احتمالی آن بر...
۱۲۹	طریقت معنوی در معماری به روایت رساله معماریه جعفرافندی (قرن یازدهم هجری)
۱۴۱	از دایره عرش تا مربع ارض
۱۴۹	مبانی نظری معماری آرامگاه شمس تبریزی
۱۵۵	نور و معماری؛ تالو معنا در قالب فرم
۱۶۱	فصل سوم - هندسه و شهر
۱۶۳	جمال معنوی شهر در قرآن و حکمت (تأملی در زیبایی‌شناسی شهر اسلامی)
۱۷۷	تأملی در مبانی حکمی شهر
۱۹۱	شهر، هویت و زیبایی
۲۰۳	منابع فارسی
۲۰۹	منابع عربی
۲۱۱	منابع انگلیسی
۲۱۳	مقالات
۲۱۵	نمایه
۲۲۹	تصاویر رنگی

مقدمه

در تعریف و دسته‌بندی یونانیان از فلسفه و حکمت، در حالی که نظر و عمل و نیز عالی و سافل، توأمان محور این تقسیم و تعریف بودند، دانشی چون هندسه در کنار موسیقی، حساب و نجوم، میان علوم مجرد چون الهیات^۱ و علوم مجسم چون طبیعیات^۲ قرار گرفت. این نگره یونانیان به هندسه قطعاً متأثر از رویکرد ایرانیان و مصریان بود که از طریق فیثاغوریان، یونانی شده و هویتی اسطوره‌ای - فلسفی یافته بود. رساله تیمابوس افلاطون، این فیلسوف بزرگ یونانی که آلفرد نورث وایت‌هد^۳ تمامی فلسفه‌ورزی‌های غرب را تنها حاشیه‌ای بر فلسفه او می‌دانست و خود البته سر در آستان ارادت فیثاغوریان داشت، یکی از مهم‌ترین رساله‌های تاریخ فلسفه در نسبت میان فلسفه و هندسه و البته کاربرد عملی این هندسه یعنی معماری است. خدا در این رساله با عنوان دمیورژ، مهندس و نیز معمار عالم است، خداوندی که با دو مثلث عالم را نظم و شکل می‌دهد. این معنا به صورت تفصیلی در یکی از فصول این کتاب مورد شرح و تحلیل قرار گرفته، اما تردیدی نیست چنین رویکردی نه تنها حضور هندسه را به عنوان یکی از ارکان فلسفه قطعی می‌ساخت بلکه آن را تا حد تقدس نیز فرامی‌برد. سنتوری‌ها^۴ در معماری یونانی که پیشانی بنا محسوب شده و دربردارنده مضمون و محتوای معابد یا معانی مقدسی بودند که بنا مجسم آن بود، در شکل مثلث ظاهر شدند؛ شکل مقدسی که فیثاغوریان آن را بنیادی‌ترین و در عین حال مقدس‌ترین شکل می‌دانستند، شکلی که جامع عناصر و صور عالم از نقطه وحدت در رأس این مثلث تا جهان گشوده و متکثر در سطح قاعده آن بود.

۱- فلسفه علیا.

۲- فلسفه سفلی.

۳- آلفرد نورث وایت‌هد (Alfred North Whitehead) (زاده ۱۵ فوریه ۱۸۶۱ - مرگ ۳۰ دسامبر ۱۹۴۷) فیلسوف و ریاضی‌دان انگلیسی بود. او کتاب‌هایی را در زمینه جبر، منطق، مبانی ریاضی، فلسفه علم، فیزیک، متافیزیک و آموزش نوشت. وایت‌هد استاد راهنمای پایان‌نامه دکتری برتراند راسل و ویلارد کواپن بود. وی به کمک برتراند راسل کتاب *اصول ریاضی* را نگاشت.

۴ - سه‌گوش بالای درگاه جلوخان را در معماری سنتوری می‌گویند. از سنتوری‌ها بیشتر در معماری یونانی و رومی استفاده می‌شده است. به بخش سه‌گوش در میان سنتوری، سینه گفته می‌شود. سینه سنتوری را معمولاً با نقش‌های برجسته با موضوع اساطیر یونان و روم تزیین می‌کردند.

اندیشه یونانی نسبت میان فلسفه، هندسه و معماری را بسیار جدی انگاشت و دقیقاً از همین روست که ویتروویوس^۱ در کتاب بسیار مهم و سرنوشت‌سازش در تاریخ معماری غرب،^۲ از ضرورت مطلق فلسفه‌دانی معماران سخن گفت: «معمار باید به اقسام مختلفه علوم آراسته باشد، چون با قوه تمیز او است که تمامی آثار دیگر هنرها به محک درمی‌آیند. این معرفت زاییده علم و عمل است. عمل، ممارست مداوم و منظم در کار است. ... و علم ... قدرت بیان و نمایش مهارت معمار است بر اساس اصول تناسب. [معمار] باید هم بالذات بالاستعداد باشد و هم مستعد تعلیم یافتن. نه استعداد ذاتی بی‌تعلیم و نه تعلیم بی‌استعداد ذاتی هنرمندی کامل تواند ساخت. وی [باید] تعلیم یافته باشد، ماهر در [کار] با قلم، هندسه آموخته، تاریخ بسیار بداند، اندیشه فیلسوفان را به دقت دریافته باشد، موسیقی بفهمد، اندکی از طب بداند، نظرات مردان قانون را بداند، و با نجوم و علم صور فلکی آشنا باشد».^۳

ویتروویوس هریک از عناوین فوق را در کتاب‌هایش به تفصیل شرح داده و به ما نشان می‌دهد که حوزه دانش معماری در زمان وی چقدر گسترده بوده است. فلسفه، مجموعه صفاتی در جان و جهان معمار و معماری ایجاد و ظاهر می‌ساخت که در آن دوران بسیار مهم و از خصوصیات ذاتی معماری به شمار می‌رفته است. وی همچنین می‌افزاید: «فلسفه، معمار را با مناعت می‌سازد و نه خودبین، و خاضع، عادل و درستکار می‌سازد بدون آزمندی. این اهمیتی به‌سزا دارد، زیرا اثری نمی‌تواند به درستی خلق شود بدون صداقت و راستی. [معمار] نباید آزمند باشد و خاطر خویش را با اندیشه کسب درآمد مشغول نماید، لکن وی باید با اعتبار مقام خویش را حفظ کند با کسب خوش‌نامی». ویتروویوس معتقد است به‌علت گستردگی دانش معماری هرکس نمی‌تواند به آسانی خویش را معمار بخواند، مگر اینکه در تمام این علوم ممارست کرده باشد: «... چون این مبحث دامنه‌ای گسترده دارد، ... من فکر می‌کنم کسان حق ندارند خویش را عجولانه معمار بدانند، بی‌آنکه از کودکی از پله‌های این علوم بالا رفته باشند و بدین‌سان، پرورش یافته با دانش هنرها و علوم مختلف، به اوج سرزمین مقدس معماری برسند».

۱- مارکوس ویتروویوس پولیو (Marcus Vitruvius Pollio) معمار، فیلسوف و مهندس قرن اول میلادی و صاحب کتاب مشهور درباره معماری (De Architectura On Architecture).

2- De Architectura libri decem: Ten Books on Architecture.

3- The architect should be equipped with knowledge of many branches of study and varied kinds of learning. Let him be educated, skilful with the pencil, instructed in geometry, know much history, have followed the philosophers with attention, understand music, have some knowledge of medicine, know the opinions of the jurists, and be acquainted with astronomy and the theory of the heavens. *Ten Books on Architecture*, by Vitruvius, translated by Morris Hicky Morgan, Pg. 1, Harvard University Press.